

Beszámoló (Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj)

A korai Róma és Dél-Etruria viszonya a görög-római írásos hagyomány és a régészet tükrében

Rung Ádám PhD (egyetemi adjunktus, ELTE-BTK Ókortudományi Intézet, Latin Tanszék)

Bevezetés:

Az alábbiakban összefoglalom az eredetileg 2022. október 1-jétől 2023. február 28-áig tervezett, majd februárban 2023. június 30-áig meghosszabbított Magyar Állami Eötvös Ösztöndíjas időszakom tapasztalatait és eredményeit, amelyet az Egyesült Királyságban, a University of Nottingham vendégeként töltöttem. Mindezt az eredeti, valamint a hosszabbításhoz beadott kiegészítő munkaterv releváns passzusaira utalva teszem meg; a bibliográfiai lábjegyzetekben pedig, illusztrálandó a kint töltött idő ezirányú hasznosságát, kizárólag olyan forrásokat sorolok fel, amelyeket a tanulmányút során ismertem meg.

1. Mobilitás céljainak teljesülése:

Amint az szokásos az oktatói mobilitási lehetőségek esetében, a kapcsolatépítés szándékának ennek az ösztöndíjnak a megpályázásában is szerepe volt a részemről – persze a szűkebb értelemben vett szakmai lehetőségek mellett. Ezt a tervemet azt hiszem, véghez is vittem: a hallgatóságtól az egyetemi vezetésig szereztem ismerősöket, akiknek a szakterülete a filológiától és a történettudománytól a régészetig, vagy akár a paleontológiáig és a történeti földrajztudományig terjed. Az a megérzésem is pontosnak bizonyult, hogy egy angol szakos diploma és lassan harminc évnyi angoltanulás sem ér fel egy egész tanévnyi nyelvterületi immerzióval. A pályázatomban megfogalmazott szakmai célok teljesülésével a következő vázlatpontban foglalkozom.

2. Munkaterv teljesülése:

I–II – Az eredeti munkatervben foglalt első két, elméleti fókuszú vázlatpont (I – Etruszkok mint barbárok az antik irodalomban és II – Etnikai határok Közép-Itália régészetében) különválasztása egymástól és az esettanulmányoktól kevésbé bizonyult célszerűnek, mint azt a megfogalmazásukkor gondoltam, viszont azt hiszem, mégis sikerült jó színvonalú ismeretanyagot felhalmoznom mindkét kérdéskörrel kapcsolatban, hiszen az ösztöndíjas időszak első két hónapját viszonylag szigorúan ezekkel töltöttem (amint arra hosszabbítási kérelmemhez mellékeltem kiegészített munkatervemben is utaltam). Ebben különösen nagy segítségemre volt a nottinghami egyetem digitális könyvtárában elérhető új, *The*

Peoples of Ancient Italy című kézikönyv,¹ amely ezen felül kiváló, naprakész kiindulási alapot nyújtott mind az eredetileg tervezett két esettanulmány, mind a hosszabbításkor bevezetett harmadik szakirodalmi háttérének feltérképezéséhez is. Szintén fontos ezirányú tapasztalat volt megismerkedni egy az itáliai régészet eredményeit rendszerelméleti megközelítésben értelmező egészen friss szakmunkával,² és egy jól ismert ókor- és kultúratudományi szaktekintély, Jan Assmann újabb gondolataival³ is – mindkettő relevánsnak bizonyult az antik etnicitások kutatásmódszertanának kérdéskörében.

III – A rómaiak és etruszkok viszonyára vonatkozó első esettanulmány – Róma és Veii korai viszonyának vizsgálata, különös tekintettel a kulturális emlékezet helyeire – igen termékenynek bizonyult. A kutatás során megbizonyosodtam arról, hogy az alapvető hipotézisem – miszerint Róma történetének legrégebb szakaszában szoros és kölcsönös kapcsolatban állt etruszk nyelvű szomszédjával – alapvetően helyesnek bizonyult. Az esettanulmány kidolgozása során el kellett mélyednem az ókori mediterrán,⁴ és kifejezetten itáliai⁵ személyek és csoportok térbeli mobilitásával, valamint más ősi görög és itáliai szentélyekkel és emlékhelyekkel⁶ kapcsolatos szakirodalomban is. Ennek a munkának a kézzelfogható eredményei eddig egy – azt hiszem, a publikálható állapothoz már közel álló – új angol nyelvű dolgozat lett, illetve egy egyetemi vendégelőadás, amelyet a nottinghami Tanszék etruszkokkal foglalkozó kurzusának (CLAR3075 – *The World of the Etruscans*) vendégelőadójaként tartottam meg (lásd alább: 8a és 8b).

IV – A másik eredetileg is tervezett esettanulmány kidolgozása – amely Lucius Brutusnak, a Római Köztársaság részben etruszk származású alapítójának a mítoszával foglalkozik – hasonlóan jól haladt. Vele kapcsolatban szintén bebizonyosodott, hogy az etnikai szempontokhoz képest a történetében sokkal fontosabb szerepe van a latin és etruszk kultúrában egyaránt jelenlévő, a hatalommal kapcsolatos politikai képzeteknek, amelyekben az ősi itáliaiak gyakran a görögökkel és egyes sémita népekkel is osztoztak. Ennek kapcsán közelebből

¹ Farney, G. D. – Bradley, Guy (szerk.) 2015. *The Peoples of Ancient Italy*. De Gruyter.

² Blake, Emma 2014. *Social networks and regional identity in Bronze Age Italy*. Cambridge University Press.

³ Assmann, Jan 2018. *The Invention of Religion: Faith and Covenant in the Book of Exodus*. ford. Robert Savage. Princeton University Press, Princeton – Oxford.

⁴ pl. López-Ruiz, Carolina 2021. *Phoenicians and the Making of the Mediterranean*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

⁵ pl. Bradley, Guy 2017. „Mobility and Secession in the Early Roman Republic”: *Antichthon*, 51, 149–171.

⁶ pl. Bonghi Jovino, Maria 2010. „The Tarquinia Project: A Summary of 25 Years of Excavation”: *American Journal of Archaeology*, 114.1, 161–180; Turfa, J. M. 2012. *Divining the Etruscan World: the Brontoscopic Calendar and religious practice*. Cambridge University Press, Cambridge.

megismerkedtem az ókori mediterrán arisztokrata és királyi reprezentáció közéleti gyökereivel⁷ és a korai görög királyok és zsarnokok történeteivel⁸ foglalkozó szakirodalommal, valamint kifejezetten Kypsélos⁹ korinthosi király/zsarnok történetével is, aki a római történétírók szerint éppúgy rokona a római királyoknak (és magának Brutusnak), ahogyan a történeteik is sok közös vonást mutatnak. Ebben a kutatásban nagy segítségemre voltak tartalmas beszélgetéseim Edmund Stewarttal, a nottinghami tanszék jelenleg éppen a görög zsarnoksággal foglalkozó kutatójával. Bár Brutusszal kapcsolatban kész szöveggel még nem álltam elő, egy új angol és egy korábbi konferenciaelőadásomra épülő magyar nyelvű dolgozatom megírása is folyamatban van a témában (lásd alább: 8c és 8d).

+I—III – Az ösztöndíjas időszak tavaszi félévre megpályázott és elnyert meghosszabbításának témájával, a latin-etruszk kultúra appennini szomszédainak szerepével kapcsolatban az ókori Közép-Itália történetében, szintén érdemben tudtam foglalkozni, és sokat is tanultam a témáról. Az a hipotézisem, hogy a később fontosnak tartott etruszk ↔ (indoeurópai) italikus ellentétnek a korai időkben sokkal kisebb lehetett a jelentősége, mint a (bármilyen nyelvű) városi—tengerparti népségeket és a főképp pásztorkodással foglalkozó, egyfajta harcos arisztokrácia uralma alatt élő appennini népek közötti különbségtételnek – bármennyire is összemossák az utóbbiakat a rómaiakkal a későbbi források (az ókoriak a „szabinok” állítólagos harciasságának és nemes egyszerűségének bővületében, a modernek az indoeurópai nyelvrokonság kapcsán). Ennek a munkának az eddigi eredménye a doktori dolgozatom Coriolanus történetével foglalkozó fejezetének cikké formált és – többek közt – egy a főhős ellenfelei, majd befogadói, a volscusok történetével és régészetével foglalkozó résszel¹⁰ kiegészített változata, amely remélhetőleg szintén nincs már messze a közreadástól (lásd alább: 8e).

3. Kapcsolat a fogadó intézménnyel:

4. Az ösztöndíjas időszakban többnyire a rendelkezésemre bocsátott munkaállomásnál dolgoztam a Klasszika-filológiai és Régészeti Tanszék doktorandusz-, emeritus- és vendégkutatói irodájában, ahonnan, köszönhetően az egyetem kiváló digitális könyvtári állományának, gyakran anélkül is lehetőségem nyílt elérni a legfrissebb

⁷ pl. López-Ruiz, *i. m.*, 63–90.

⁸ pl. Ogden, Daniel 1997. *The crooked kings of ancient Greece*. Duckworth, London; Murray, Oswyn 1992. *Early Greece. Second Edition*. Collins (kül. 9. fejezet).

⁹ pl. Andrewes, Antony 1949. „The Corinthian Actaeon and Pheidon of Argos.” *The Classical Quarterly* 43.1/2: 70–78.

¹⁰ Többek között Gnade, Marijke 2015. „The Volscians and Hernicians.” = Farney – Bradley, *i. m.*, 461–472 alapján.

szakirodalmat, hogy át kellett volna sétálnom a központi *Hallward Library*-be (ahová azért természetesen szintén beiratkoztam, és gyakran el is jártam). Rendszeresen konzultáltam a kutatásaimról a pályázatban is említett mentorommal, Mark Bradley professzorral, akinek mind a szakmai, mind a nyelvi segítségét igen hasznosnak találtam. Ezen felül rendszeresen részt vettem egyes nyilvános tanrendi előadásokon és a Tanszék kedd délutáni kutatószemináriumán is (amelyen 2022 februárjában magam is előadást tartottam); a Tanszékhez kötődő (és a korai Rómával kapcsolatos kutatáshoz és ismeretterjesztéshez ezer szállal kapcsolódó) *Centre for Spartan & Peloponnesian Studies* hetenkénti és rendkívüli előadásain; valamint a Tanszék szerdai teadálutánján is, ahol gyakran nyílt lehetőségem szakmailag, nyelvi és kulturálisan is tartalmas beszélgetéseket folytatni az egyetem dolgozóival és vendégeivel. Egy alkalommal két napra ellátogattam Cambridge-be is, ahol még a nottinghaminél is nagyobb könyvtári állományhoz fértem hozzá, valamint megtekintettem a kelet-közép-angliai régió jelentősebb római alapítású települései, Derby, Leicester, Lincoln, és Southwell látható római és középkori nevezetességeit is. Itt tartózkodásom alatt Nottingham múzeumain felül két alkalommal meglátogattam a *British Museum* hatalmas antik gyűjteményét, valamint jártam az oxfordi Ashmolean Museum antik és a manchesteri egyetemi múzeum egyiptomi részlegében is.

5. Igényelt időtartam hasznosulása:

A fent felsorolt tevékenységek külön-külön számított értékének összegénél, azt hiszem, még többet adott nekem ez a tanév azáltal, hogy mindezt egyfajta immerziós állapotban, a tanítás és az egyetemi adminisztráció hasznos, és nem ritkán kellemes, de lassan tíz év ezirányú munkája után már fárasztó terhei nélkül volt alkalmam sort keríteni rájuk. Ezt, még ha esetleg a konkrétan, láthatóan a kutatásaimra fordított időt darabokban ki is lehetett volna hasogatni ugyanennyi, vagy nem sokkal több otthoni munkaidőből, a saját megszokott környezetemben nem lehetett volna ilyen hatékonyan véghez vinni. Ezen felül nem lehet eléggé hangsúlyozni az ösztöndíjas időszaknak a nyelvi kompetenciáimra gyakorolt hatását sem: más angolul olvasni, és magyarul élni, mint az angol (és más idegen nyelvű) könyvekből egy angolul beszélő külvilágba felnézni.

6. Szakmai tevékenységem fejlődése:

A konkrét feladatok teljesítése során felhalmozott szűkebb értelemben vett szakmai többlettudás mellett (amelynek megléte mellett a mellékelt dokumentumok igyekeznek tanúskodni) nagyon jelentősek azok a módszertani, hozzáállásbeli és

tudományszervezési tapasztalatok, amelyet egy másik egyetemi rendszert és kutatói hagyományt megismerve szereztem, a fent és alább említett kollégákkal beszélgetve, illetve a tevékenységüket figyelemmel kísérve. Például, a klasszika-filológia és a régészet (már a munkatervben is megemlített) szervezeti összefonódása Nottinghamban sokat segített a tájékozódásban az utóbbi terén – külön ki kell emelnem az említett Spárta-kutatócsoport vezetője, Chrysanthi Gallou segítségét e téren, valamint a Tanszék egyik Itáliával foglalkozó régésze, Fabio Saccoccio vendégszeretetét, tanácsait és könyvajánlatait.¹¹

7. Az ösztöndíjas időszak hozzáadott értéke:

A szakmai szempontból rendkívül ingergazdag környezet, a jól felszerelt, naprakész könyvtárak és a fentebb hangsúlyozott immerziós hatás nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy hatékonyan tovább tudjak haladni a doktori dolgozatom által kijelölt úton a római mitológia (és azon keresztül nemcsak a római, de általában az európai kultúra) kutatásában. A Nottinghamban megszerzett tudásnak és készségeknek remélhetőleg nemcsak a fent említett és alább felsorolt írott dokumentumok (és leszámazottaik) lesznek az eredményei, hanem, azt hiszem, a további tevékenységemben is megmutatkoznak majd, legyen szó oktatásról az ELTÉ-n (már idén ősszel tartok egy újabb *Görög-római mitológia* című előadássorozatot és egy Plautus *A karthágói ifjú* című darabjával foglalkozó angol nyelvű szemináriumot), vagy későbbi írásbeli megnyilvánulásaimról (távlati terveim sorában továbbra is előkelő helyen szerepel egy új magyar nyelvű római mitológiai kézikönyv megalkotása, legalább társszerzőként). Ezen felül itt sem túlzás megemlítenem az ELTE és a University of Nottingham ókortudományi közösségei közötti kapcsolat épülését, mint ennek a tanévnek az egyik lehetséges eredményét.

8. Eredmények és hasznosulás:

A kutatóút eddigi kézzelfogható eredményei az alábbi listában foglalhatók össze:

- a. *The Casa Romuli and the Heroon of Veii [Romulus kunyhója és a veiieli „hősszentély”]* – angol nyelvű cikk (12807 szó) – publikáció tervezett helye: valamely angol nyelvű, lektorált szakfolyóirat;
- b. *Rome and Veii [Róma és Veii]* – egyetemi előadás – elhangzott 2023. márc. 28-án, Nottinghamban, a CLAR3075 – *The World of the Etruscans* c. kurzus nyolcadik előadásaként;
- c. *Lucius Brutus of Rome and Cypselus of Corinth [A római Lucius Brutus és a korinthusi Kypsélos]* – részletes, bibliográfiával ellátott angol nyelvű cikkvázlat (827 szó)

¹¹ pl. Holloway, R. R. 1994. *The Archaeology of Early Rome and Latium*. Routledge, London.

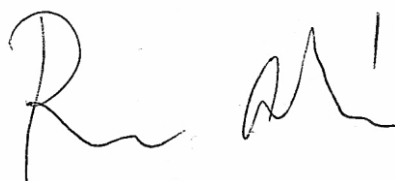
- a kész cikk publikációjának tervezett helye: az *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis* folyóirat 2023. évi, 59. száma;
- d. *The Haughty Soul of The Avenger, [A bosszuló dölyfös lelke]* – részletes, bibliográfiával ellátott angol nyelvű cikkvázlat, *A sokhangú Aeneis – Konferencia Vergilius eposzáról és recepciójáról az ELTE BTK Latin Tanszékének szervezésében c.* konferencián (2022. április 11–12.) tartott előadásomból kiindulva (1230 szó) – a kész cikk publikációjának tervezett helye (magyarul): a konferencia előadásaiból készülő tanulmánykötet;
- e. *Coriolanus, The Dirty Dozen and Roman Myth [Coriolanus, A piszkos tizenkettő és a római mítosz]* – doktori dolgozatom III.2. fejezetének bővített, angol nyelvű cikkváltozata (10516 szó) – publikáció tervezett helye: valamely angol nyelvű, lektorált szakfolyóirat.

Ezen felül (a kutatóút szociális/tudományszervezési oldaláról) konkrét eredménynek mondható nottinghami mentorom, Mark Bradley tervezett 2023. őszi félévi látogatása az ELTE Ókortudományi Intézetében.

Összefoglalás

Összegésében tehát elmondható, hogy a Nottinghamban töltött tanév, a várakozásoknak megfelelően, nagyon hasznosnak bizonyult a szűkebb értelemben vett szakmai tudás, a bővebb értelemben vett szakmai tapasztalat és a szakmai kapcsolatépítés terén is. Ezért ezúton is szeretnék köszönetet mondani az Ösztöndíj odaítélőinek és mindenkinek, aki hozzájárult ahhoz, hogy hozzájuthassak ehhez a lehetőséghez. Afelől nincs kétségem, hogy az én pályámra nézve nagyon hasznos volt ez a tanév – őszintén remélem, hogy az én munkámon keresztül a magyar tudományosság is kapott valamit általa.

Budapest, 2023. júl. 25.

Rung Ádám PhD